

TÜRK EVİNDE AVLU KULLANIMININ AFYONKARAHİSAR ÖZELİNDE İNCELENMESİ

USE COURTYARD OF TURKISH HOUSES RESEARCH OF AFYONKARAHİSAR REGION

Elif ÇETİNGÜL*, Mahmut Ülküer ABİ**

ÖZET

İnsanların zamanla değişen ve çeşitlenen ihtiyaçlarına göre bir mekân kurgusu oluşmuştur. Bu mekân, barınma ihtiyacı ile farklı bir boyut kazanmıştır. İnsanın doğayla iletişim kurma arzusu doğrultusunda mekân organizasyonu gelişmiştir. Yapılar doğayla irtibat kuracak şekilde tasarlanmış, kapalı ve açık mekânlar arasında bir ilişki kurulmuştur. Bu bağlamda etrafı korunaklı duvarlarla çevrili, üstü açık mekân olarak tanımlanan avlu kavramı giderek önem arz etmiştir. Geleneksel Türk evi plan şeması bir avlu etrafında şekillenmiştir. Avlunun evin içindeki konumu plan organizasyonuna göre farklılık gösterse de genellikle ortak bir amaç için kullanılmıştır. Avlu, bölgenin kültür, iklim ve topografya özelliklerine göre farklı konum ve formda gelişmiştir. Bu çalışmada geleneksel Türk evinin tanımı, tarihçesi ve Türk evi plan tipleri incelenmiştir. Geleneksel Türk evinde avlu kullanımı ve tarihçesi, avlu formunu etkileyen faktörler, Afyonkarahisar bölgesi özelinde; evlerin yapım sistemi, bölgede yaygın olarak kullanılan plan tipi, avlu kullanımı, arazi eğimiyle avluda oluşan kot farkı, bölgedeki iklimin avlu konumu üzerindeki etkisi, avluda bulunan elemanlar, mahremiyet ve güvenlik etkisiyle avlunun genellikle evin arka cephesinde konumlanması, avlunun mekân ile ilişkisi geleneksel evler üzerinden anlatılmıştır. Bu çalışma sonucunda geleneksel Türk evinin oluşmasında avlunun önemi vurgulanmış ve bu kültürün gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Türk evi, Avlu, Mekân organizasyonu, Avlu formu

ABSTRACT

The changing and diversifying needs of people have formed a space fiction, which gained a new dimension with the need for shelter. Space organization developed in line with the human desire to communicate with nature, resulting in buildings that establish contact with nature and a relationship between indoor and outdoor spaces. The courtyard, defined as an open space surrounded by sheltered walls, has become increasingly important. Traditional Turkish house plans are centered around a courtyard, which varies in location and purpose. The courtyard has developed in different locations and forms according to the culture, climate, and topography of the region. This study examines the definition, history, and plan types of traditional Turkish houses. It explains the use and history of courtyards, the factors affecting their form, and the construction systems and plan types commonly used in the region. The elevation difference due to the slope of the land, the effect of the climate, the elements in the courtyard, and the location of the courtyard on the back facade of the house are also discussed. This study emphasizes the importance of the courtyard in the formation of the traditional Turkish house and aims to transfer this culture to future generations.

Keywords: Traditional Turkish house, Courtyard, Space organization, Courtyard form

Geliş Tarihi/Received: 27 Kasım 2022
Kabul Tarihi/Accepted: 5 Nisan 2023

Araştırma Makalesi/Research Article

*

Mimar

Architect

ORCID: 0000-0001-7119-9166

cetingulelif@gmail.com

**

Yüksek Mimar/Mühendis

Msc. Architect/Engineer

ORCID: 0000-0002-7585-8584

mahmutulkuerabi@icloud.com

1. GİRİŞ

Anadolu, yüzyıllarca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olup bunun sonucunda kültürel etkileşimler ortaya çıkmıştır. Geleneksel ev kimliğinin oluşumunda iklim ve topografya gibi doğal faktörler etkili olduğu kadar, kültür de bu evlerin kimliğinin oluşumunda önemli bir faktördür. Tüm bu etkileşimler sonucunda Geleneksel Türk Evi kavramı ortaya çıkmıştır (Kuban, 2017, s. 203). Bu evlerin tasarımında öncelikli olarak fonksiyona ve esnekliğe önem verilmiştir. Bu evler doğaya ve insana saygılı olacak şekilde düzenlenmiştir. Plan oluşumu, iklim ve topografyaya göre farklılık göstermiştir (Cansever vd., 2019, s. 26). Geleneksel evler sert zemin ve düzlük araziden ziyade eğimli yamaçlarda bulunur ve birbirlerinin manzarasını engellemezler. Bu yerleşim düzeni ile güneş ışığından maksimum derecede faydalanılmıştır (Burkut, 2014, s. 24). Evlerin yapımında bölgede yaygın bulunan malzeme kullanılmış, böylece ekonomik olması sağlanmıştır (Gabriel, 1938, s. 149). Türk evi, zemin kat, bahçe duvarları ve yapıyı taşıyan elemanlardan oluşur. Evin ana yaşam katı üst kattadır (Eldem,

1954, s. 13). Geleneksel Türk evinin en belirgin unsurları; sofa, oda, taşlık ve avludur (Öztank, 2013, s. 46). Bu evler doğayla irtibat sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Avlu bu bağlamda kullanılmıştır (Abi, 2020). Din ve kültürün tasarımda etkisi sonucunda arsanın durumuna göre iç avlulu ev tipolojisi gelişmiştir. Avlular günlük işlerin yapıldığı evin önemli bir mekânı haline gelmiştir. Günümüz geleneksel konutları, artan şehirleşme ile tehdit altındadır. Yeni yapılan evlerde bahçe kullanımı genellikle ekonomik düzeyi yüksek kitle tarafından müstakil konutlarda tercih edilmektedir (Pfeifer & Brauneck, 2008, s. 10). Kültürel mirasın bir parçası olan geleneksel evlerin sürekliliğinin sağlanması, gelecek tasarımlar için yol gösterici olacaktır. Günümüze kadar ulaşmış olan bu evler Türk kültürel mirasını oluşturmaktadır. Geleneksel evlerin mekân organizasyonlarıyla ilgili birçok çalışma olmasına rağmen Afyonkarahisar özelinde bu kapsamda yapılmış çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda kültürel mirasımızın korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması, günümüzde yapıların bu öğelere dikkat edilerek yapılması ve gelecek kuşaklara bu kültürün aktarımı açısından önemlidir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Yapılan literatür araştırması sonucunda; Türk evinin tanımı ve tarihçesi, geleneksel Türk evi plan tipleri, geleneksel Türk evinde avlu tanımı ve tarihçesi, avlu formunu etkileyen unsurlar, avlunun bulunduğu cephe ve arazi eğiminden avluda oluşan kot farkı, avluda bulunan elemanlar dikkate alınarak Afyonkarahisar özelinde avlulu evler incelenmiştir. Araştırma kapsamında bölgede alan incelemesi yapılmış, avlunun konut içerisindeki konumu ve avluda bulunan elemanlar incelenmiş olup karşılaştırmalı bir tablo yapılmıştır. Ayrıca konaklar dışarıdan ve içeriden fotoğraflanmış, haritadan kuşbakışı resimleri alınmış ve çizimleri sunulmuştur. Bu çalışmada, Afyonkarahisar geleneksel evlerinin plan organizasyonunda avlunun konumu, odalarla olan ilişkisi ve avluda bulunan elemanlar hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, bir belge niteliğinde olduğundan kültür varlıklarımızın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemli olacaktır. Türk milletinin yaşantısı ile özdeşleşen, fiziksel ve kültürel etkileşimler sonucunda gelişmiş olan avlulu konutların işlevsel olduğu, bu kültür varlıklarımızın gelecek nesillere aktarılmasının önemi vurgulanmıştır.

3. GELENEKSEL TÜRK EVİNİN TANIMI VE TARİHÇESİ

Türk evi, ilk olarak Anadolu'da kendisine has karakterini bulmuş ve buradan Balkan ülkelerine yayılmıştır. Türk evi içten dışa doğru gelişmiştir, yani işlev ön plandadır (Bektaş, 1996, s. 30). Geleneksel Türk evlerinin mimari özellikleri, fiziksel unsurlar ve kültürel etkileşimler sonucunda oluşmuştur. Bu evler genellikle merkezinde bir avlu olacak biçimde gelişmiştir. Anadolu Türk mahallelerinde en küçük evin dahi bahçe veya avlusu vardır (Kuban, 1982, s. 183). Bu avlu ilk olarak bir sofaya açılır. Bu sofa, odaları birbirine bağlayan geniş bir alandan oluşur. Sofaya çardak, divanhane, seyvan ve hayat gibi isimler verilmiştir (Kazmaoğlu & Tanyeli, 1979, s. 32). Sofa bir toplanma, dağılım ve oturma mekânıdır. Sofa, Türk evinin plan şemasının oluşmasında önemlidir. Geleneksel Türk evi plan şemaları sofasız, dış sofalı, orta sofalı ve iç sofalı olmak üzere sınıflandırılır (Eldem, 1954, s. 24). Geleneksel Türk evinde avlu kullanımı çeşitli ihtiyaçlardan ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi güvenlidir. Avlu ile yabancıların girişi sınırlandırılmış, adeta bir kale görevi görmüştür. Ev, avlu veya bir bahçe ile bütünleşmiştir. Anadolu'nun birçok bölgesinde avlu ve bahçe ile bağlanmış ev planlarına rastlamak, Anadolu insanının yaşantısı ile bu yapı biçiminin özdeşleştiğinin göstergesidir. İslam toplumunda mahremiyet olgusu göz önüne alınarak ev, kendi içine dönük bir avlu veya iç bahçeye açılan bir düzene göre biçimlenmiştir. Kadının çoğunlukla vaktini giriş katında geçirmesinden dolayı zemin kat penceresiz veya çok az pencere olarak düzenlenmiştir (Kuban, 1975, s. 196). Zemin kat servis mekânlarından oluşur. Üst kattaki odalar, sıcaklık değişimine göre yazlık ve kışlık odalar olarak düzenlenmiştir (Kuban, 1995, s. 224). Yazlık odadaki pencere boyutları daha büyükken, kışlık odada daha küçüktür. Türk evinde odaların belirli bir geometrik düzen içerisinde olması önemsenmiş, arsanın düzensizliğinden doğacak olumsuz etkiyi bertaraf etmek için üst katlarda çıkma yapılarak düzenli bir plan şeması oluşturulmuştur (Eldem, 1954, s. 23).

Türk evi plan şeması, 500 yıl Anadolu ve Rumeli’de egemenliğini sürdürmüş, buradan Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya’ya yayılmıştır. Bu bölgelerde 15. ve 16. yy. da Türk evi mimarisi hakim olmuştur (Eldem, 1954, s. 11). Romanya’daki Ulah ve Buğdan bölgesinde bazı asilzadeler evlerinde Türk dekorunu tercih etmişlerdir. Kırım bölgesinde de Türk mimarisi tercih edilmiştir. 1503 yılında Kırım Hanı I. Mengli Giray Türk mimarisi özelliklerini taşıyan Bahçesaray’ı yaptırmıştır (Kaçal, 2004, s. 521). Ege adalarının Türkler tarafından alınmasından sonra, burada Türk evi plan şeması yaygınlık kazanmıştır. Bu evlerde planlar genel olarak benzer şekilde gelişmiştir. En fazla yayılma 17. ve 18. yy. da olmuş, 20. yy. da Türk evi uygulaması azalmıştır. Mevcut eserlerden bazıları ise yıkılmıştır. Eskiden Türk şehri karakterini taşıyan bazı yerlerde maalesef günümüzde bir tane dahi Türk eserine rastlanmamaktadır. İstiklal harbi zamanında tarihi eserlerimizin büyük bir kısmı yanmıştır. Bunların yerine eski ile özdeşleşmeyen yeni binalar yapılmıştır. Günümüzde yeni yapılan apartman tipi evler tabiattan uzaklaşmış olup Türk evi vasfını taşımamaktadırlar.

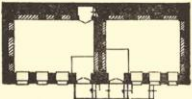
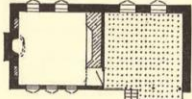
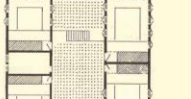
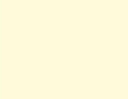

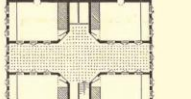
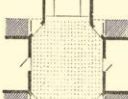
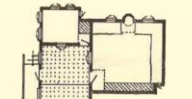
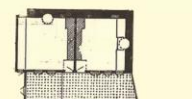

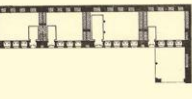
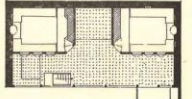

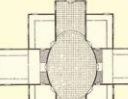
4. GELENEKSEL TÜRK EVİ PLAN TIPLERİ

Sofasız plan tipi, Türk evinin en sade biçimidir. Odaların yan yana dizilmesiyle oluşur. Bu tipte sofa olmamasına rağmen sofa görevini avlu karşılamıştır. Evin merkezi avludur. Türk evinde bu plan tipi kullanımı genellikle iklimin sıcak olduğu yerlerde tercih edilmiştir (Küçükerman, 1985, s. 102). Oda sayısının ikiden fazla olması durumunda odalar yan yana gelerek bir noktada döner, böylece avlunun etrafı odalarla çevrilmiş olur. Genellikle iç avlulu, yan bahçeli ve ön bahçeli evlerde bu plan tipi yaygın kullanılmıştır (Cansever vd., 2019, s. 31). Bu plan şeması daha çok Güneydoğu Anadolu ve Suriye’de karşımıza çıkar (Eldem, 1954, s. 29).

Dış sofalı plan tipi, genellikle sıcak ve ılıman iklim bölgelerinde kullanılmıştır (Küçükerman, 1985, s. 102). Simetriye fazla önem verilmemiş, serbest plan şeması kullanılmıştır (Eldem, 1954, s. 31). Yani odalar sofa ile birbirine bağlanmıştır. Eyvan ve köşk kullanımı ile plan tipi zenginleşmiştir. Dış sofalı eyvanlı plan şemasında genellikle eyvanın iki cephesinde odalar vardır (Özek Karadeniz, 2010, s. 61). Hitit ve Helenistik evlerinde bu tipi görmemiz mümkündür. Anadolu’da genellikle bu plan şemasının kullanımı avlulu ve bahçeli evlerin uygulama alanını genişletmiştir. (Cansever vd., 2019, s. 31). Bu plan tipi Osmanlı geleneksel konutunun en çok bilinen örneğidir (Sezgin, 2006, s. 14).

Türkiye’de genellikle iç sofalı plan tipi yaygındır. Ülkemizde bu plan tipinin yaygın kullanılmasının nedeni, oturma alanının az olmasının yanı sıra ekonomik olmasıdır (Cansever vd., 2019, s. 32). Bu plan şeması sofanın iki yanına odaların sıralanmasıyla oluşur. Bu şekilde odalar arasında geçiş kolaylaşırken, sofanın bahçe ile bağlantısı zayıflamıştır. Sofanın aydınlık olması için iki tarafındaki cephelerde pencere kullanılmıştır. Bazı evlerde sofanın genişlemesi için oda köşeleri pahlanarak düzenlenmiştir. İç sofalı evlerin eski örneklerinde merdiven evin dışında kullanılırken, 19. yüzyılda sofada, merdiven görünür bir şekilde kullanılmıştır. Bu tipin ilk örneklerini 16. yy. da görebiliriz. Bu dönemde serbest plan şeması hâkimdir ve sofa henüz düzenli bir şekil almamıştır. Bu tip “karnıyarık ev” ismiyle de bilinir (Eldem, 1954, s. 114).

Orta sofalı plan tipi, sofa evin merkezindedir ve etrafı odalarla çevrilidir. Sofaların aydınlık olması için karşılıklı odalar arasında boşluklar vardır. Bu boşluklar eyvan gibidir. Sofaya bakan eyvan sayısının fazla olması iç mekânın aydınlık olmasını sağlar. Bu plan şeması daha çok büyük evlerde ve saraylarda kullanılmıştır. Bunun nedeni odalar arasındaki mesafenin az olması ve alanın tasarruflu kullanımıdır (Eldem, 1954, s. 25). Sedat Hakkı Eldem orta sofalı plan şemasını üç gruba ayırmıştır. Bunlardan birisi olan dört köşeli plan tipi, merdiven konumuna ve eyvan sayısına bağlı olarak farklılaşmıştır. Pahlı köşeli plan tipinde, oda köşeleri pahlanarak sofa genişlemiştir. Yuvarlak plan tipinin pahlı köşeli tipinden farkı sofanın yuvarlak olmasıdır (Özek Karadeniz, 2010, s. 66).

	Sofasız Ev	Dış Sofalı Ev	İç Sofalı Ev	Orta Sofalı Ev
Tip1:Oda	 Ev iki odadan oluşur. Odalar avluya açılır.	 Ev iki odadan oluşur. Odalar doğrudan avluya açılmaz. Odaların penceresi avluya açılır.	 İki oda ve eyvandan oluşur. Eyvan sofaya açılır.	 Odaların pahlaması orta sofanın genişlemesini sağlamıştır.
Tip2:Oda ve Eyvan	 Sofanın bir ucunda sekilik diğer ucunda bir köşk odası vardır.Bu sofa manzaraya konumlanmıştır.	 Sofanın ucuna bahçeye bakan bir köşk ilave edilmiştir.	 Sofanın iki ucu çıkmalıdır. Odalar orta sofaya açılır.	 Odalar yanyana sıralanmıştır. Odaların pencere ve kapısı avlu tarafında bulunur.
Tip3:Oda ve Köşk Oda	 Evin üç tarafı sağdır. Köşk çıkıntılı şekilde tasarlanmıştır. Eyvanın penceresi yoktur.	 Sofanın bir kısmı bahçeye bakar.Sofa ve odanın önünde köşk vardır.		
Tip4:Oda,Eyvan,Köşk Oda	 Evin üç tarafı sağdır. Köşk çıkıntılı şekilde tasarlanmıştır. Eyvanın penceresi yoktur.			

Tablo 1. Sedat Hakkı Eldem'in Türk evi tanımına göre şematize edilmiştir (Eldem, 1954)

5. GELENEKSEL TÜRK EVİNDE AVLU TANIMI

Avlu; revaklı, şadırvan, dış avlu olarak kategorilere ayrılan mimari bir terimdir. Avlu terimini ifade etmek için, Grekçe "aule" olan avlu kelimesi, İslam ve Memlûk mimarisinde "sahn", Osmanlı mimarisinde ise "harim" olarak isimlendirilmiştir (Cantay, 1997, s. 120). Avlu bir yapının ortasında kalan etrafı yapı elemanlarıyla çevrili alandır (Hasol, 2022). Türk evi merkezi mekân anlayışıyla gelişmiştir ve bu evin merkezinde avlu vardır. Evin zemin katı sokak cephesine kapalı olarak düzenlenmiştir. Ev, yabancılar için bir kale gibidir ve bu yüzden korunaklı bir yapısı vardır. İslam anlayışına göre evlerdeki avlular mahremiyetin bir sonucu olarak içe dönük bir şekilde tasarlanmıştır ve Türk evi de bu sınıfa girer (Kuban, 2017, s. 200). Ev, harem ve selamlık olmak üzere iki bölümden oluşur. Bu evin genellikle merkezinde bir avlu bulunur ve diğer mimari unsurlar bu avlu etrafında şekillenir. Avlu, evi dış dünyadan korur (Cansever, 2013, s. 16). Bazı evlerde avlu, mutfak, depo, ahır ve samanlık ile çevrilidir. Evin girişi, taş döşenmiş dar bir patika ile sokağa bağlanmıştır ve zengin evlerde tüm zemin taşlıktır. Avluya taşlık denilmesinin nedeni bundan dolayıdır (Kuban, 2017, s. 13). Bazı şehirlerde avlu, hayat olarak da isimlendirilir. Hayat sözcüğü çevrili yer anlamına gelir. Bu sözcük çevrili açık alan (avlu) anlamında birçok bölgede kullanılmıştır (Kuban, 1995, s. 135). Dğın Kuban "Türk evinin kaburgası hayattır" demiştir. Kaynaklardan derlenen tanım çerçevesinde avlu özetle etrafı korunaklı duvarlarla çevrili üstü açık mekân olarak tanımlanabilir. Plan organizasyonuna göre orta, ön, arka, yan, iç avlu olarak isimlendirilir. Avluların sağladığı birçok avantaj vardır. Örneğin avlular sayesinde evler kendi mikroklimalarını oluştururlar. Avludaki ısı transferi doğaldır ve bu şekilde evler sürdürülebilir olmayan enerji kaynaklarına ihtiyaç duymazlar (Scudo, 1988, s. 82).

5.1. Geleneksel Türk Evinde Avlunun Tarihsel Süreci

Avlulu ev, Yakın Doğu ve Akdeniz bölgesinden Orta Asya ve İran'a kadar uzanır (Cezar, 1977b). Avlunun konut içerisindeki kullanımı, farklı coğrafyalarda konforlu yaşam alanı sunan unsur olarak değerlendirilmiştir (Ekim, 2012, s. 71). Avlulu yerleşimler Prehistorik dönemde yaygındır. Bu dönemdeki avlu kullanımı koruma ve savunmaya yönelik gelişmiştir (Erdoğan, 1996). Prehistorik dönemde tek hücreli ve çok hücreli olmak üzere iki tip yerleşim düzeni vardır. Bu tiplerde yaşam birimleri merkezi bir avlu etrafında şekillenmiştir. Yapı

malzemesi olarak kerpiç ve taş kullanılmıştır (Erdoğan, 1996). Bu dönem plan şemasında merkezi bir avlu çevresinde küçük oda birimleri vardır (Çoksolmaz, 2011, s. 75). Anadolu'da Aşıklı Höyük, Haçlar Höyüğü, Kuruçay Höyük'te avlulu yerleşimler bulunur (Abbasoğlu & Özdoğan, 1999, s. 492). Çatalhöyük konutlarında avlu kullanımı düzensiz bir kurguya sahiptir. Alacahöyük plan şemasında ise avlu, evin kapalı bir mekânı gibi detaylı düşünülmüştür (Okuyucu, 2011, s. 38). Mezopotamya konutunun en önemli ögesi avludur. Odalar bir avlunun etrafında şekillenmiştir (Eraslan, 1996, s. 124). Hiçbir evin kapısı direk avluya açılmamıştır. Buradan mahremiyetin Mezopotamya uygarlığında önemli olduğu anlaşılmaktadır (Eraslan, 2010, s. 2). Mezopotamya konutları, dar ve çıkmaz sokaklarla çevrilidir ve evin avlusu sokaktan kopuktur (Saatçi, 2019, s. 243). Neolitik dönem konut ve tapınak yapılarında da mekânlar arası avlu kullanımını görürüz. İlk dönem yapılarında tek bir oda bulunurken zamanla oda sayısının artmasıyla avlu organizasyonu gelişmiştir (Bozkurt & Altınçekiç, 2013, s. 72). İslam mimarisinde avlu kullanımı oldukça yaygındır (Şimşek, 2015, s. 456). Bazı arkeologlar, avlu kültürünün MÖ 3 binli yıllara kadar uzandığını belgelemiştir (Cezar, 1977a, s. 35).

Şekil 1. Afyonkarahisar (Abi, 2012)

Şekil 2. Afyonkarahisar (Abi, 2012)

5.2. Geleneksel Türk Evinde Avlu Formunu Etkileyen Faktörler

5.2.1. Kültürel Unsurlar

Evin tasarımında etkili olan birçok etken vardır. Bunlardan birisi konutun biçimlenmesinde oldukça önemli olan sosyokültürel etkenlerdir (Kazmaoğlu & Tanyeli, 1979, s. 30). Bu etkenler güvenlik ve mahremiyettir. Mimari tasarım ilk olarak insanın kendini güvende hissedeceği mekânlar tasarlamakla başlamıştır. Türk evinde genellikle merkezinde bir avlunun olması ve bu avlunun etrafının duvarlarla çevrilmesi güvenlik ihtiyacını karşılamaktadır. Türk evinin oluşmasında diğer önemli bir faktör de dindir. Bu bağlamda evin bölümleri haremlik ve selamlık olarak düzenlenmiştir (Eldem, 1954, s. 24). Evlerde içe dönük bir yaşam vardır (Dizdar, 2009, s. 125). Avlunun genellikle sokak cephesi ile irtibatı kesiktir. Avlunun sokak cephesine bakan pencerelerin daha yüksekte konumlanması veya sağır bir duvar olması mahremiyetin bir göstergesidir (Kazmaoğlu & Tanyeli, 1979, s. 32). Geleneksel Türk evinde avlu, yemek pişirilen, çamaşır yıkanan yer olarak da kullanılmıştır. Bu şekilde evin iç mekânı kokudan korunmuştur. Avlu, aile bireylerinin sosyalleşme mekânı olarak kullanılmıştır (Bozkurt & Altınçekiç, 2013, s. 79). Avlulu ev tipolojisi İslam ülkelerinin yanı sıra farklı ülkelerde de görülür. Yani bu tipoloji yalnızca mahremiyet algısından doğmamıştır. İslam ülkeleri haricinde farklı ülkelerde de bu tipolojinin görülmesi bunun kanıtıdır (Rapoport, 2005). Bir diğer kültürel unsur ise esnekliktir. Türk aile yapısında, ailedeki büyümeye olanak sağlayacak esnek bir ev planı olması önemlidir. Bu şekilde avlular, evin büyümesine ve bölünmesine olanak sağlamıştır.

5.2.2. Fiziksel Unsurlar

Türk evinin biçimlenmesinde etkili olan kültürel unsurların yanı sıra iklim ve topografya da oldukça önemlidir (Kazmaoğlu & Tanyeli, 1979, s. 33). Avlular sıcak iklim bölgelerinde birçok avantaj sağladığı için tercih edilmiştir. Örneğin; mekânın doğal ışık almasını ve hava sirkülasyonunu sağlar. Malzeme seçimi iklime göre şekillenmiştir. Bu bölgelerde kerpiç ve taş malzeme, gündüz ısıyı tutup gece ısı verdiğinden dolayı tercih edilmiştir. Güneş ışığının etkisini azaltmak için avlunun etrafına gölgelik bir alan oluşturan revaklar yapılmıştır. Soğuk iklim bölgelerinde ise avlu güney cephesine konumlanmış bu cepheye bakan pencereler, odaların maksimum güneş ışığı almasını sağlamıştır (Farzaneh Soflaei & Shokouhian, 2007, s. 989). Sokağın konumu ve yol güzergahı da avlunun farklı cephelerde konumlanmasında etkili olmuştur.

Avlunun çevresindeki yüksek duvarlar rüzgar etkisini azaltarak iç mekâna kontrollü rüzgar geçişini sağlamıştır (F.Meral Halifeoğlu & Dalkılıç, 2006, s. 10). Nemli bölgelerde nem tutan malzeme kullanılmış, nemin az olduğu yerlerde ise avluda su ögesi mekânın nem dengesini sağlamak için kullanılmıştır. Avludaki bitkiler fazla nemi soğurur. Avludan dolayı oluşan mikroklima etkisi, soğuk bölgelerde sıcak iklim bitkilerinin yetişmesine olanak sağlar (Bozkurt & Altınçekiç, 2013, s. 78). Yerleşim bölgesinin arsa ve topoğrafik özelliği yapının formunun belirlenmesinde önemli bir etkidir. Eğimli bir alanda avlulu yerleşim farklı kotlara oturarak gerçekleşir. Bunun örneğini Mardin'in geleneksel taş evlerinin farklı kotlara yerleşiminde görebiliriz (F.Meral Halifeoğlu & Dalkılıç, 2006, s. 6).

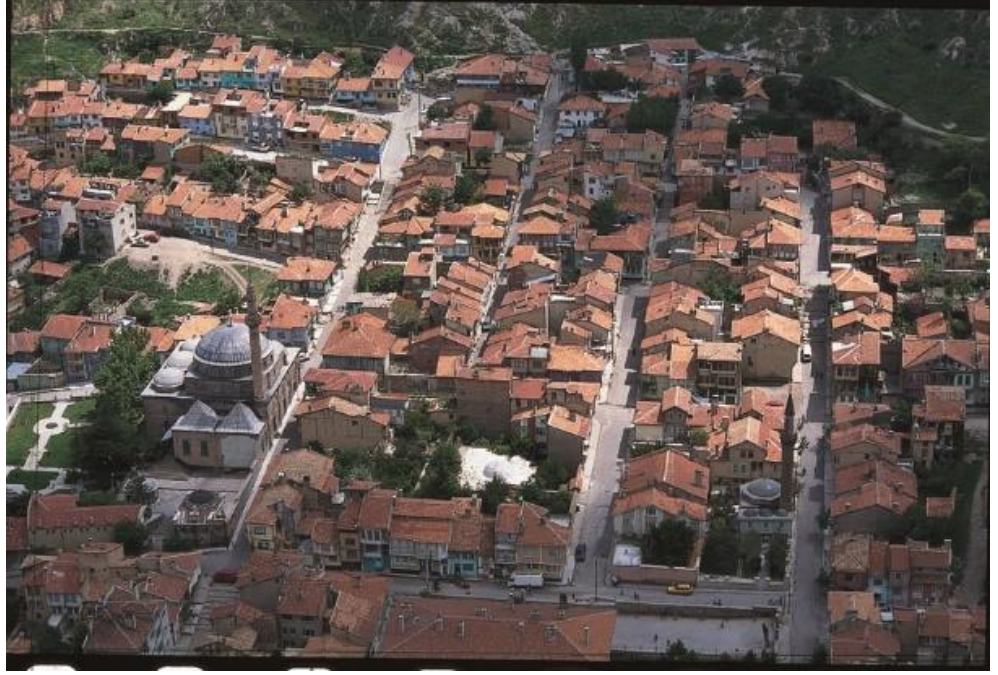
6. AFYONKARAHİSAR'DA SİVİL MİMARİ

Afyonkarahisar şehri Ege bölgesi'nde pek çok yol güzergahının kesişim noktasında bulunur. Şehirde organik dokuya sahip mahalleler oldukça fazladır (Aliağaoğlu, 2003, s. 66). Şehrin ismi volkanik bir kaya olan Karahisar Kalesinden gelmektedir (Uyan, 2004). Evliya Çelebi Afyonkarahisar'daki evleri saraya benzetmiş ve "bağ ve bahçeleri cihanı tutmuştur" diyerek bahçe kullanımına dikkat çekmiştir (Şahin, 2002, s. 47). Afyonkarahisar'daki geleneksel evlerin yapım sistemi ahşap karkas olup yapı malzemesi olarak ahşap, kerpiç ve taş kullanılmıştır. Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi Afyonkarahisar'da 1950'lere kadar şehirleşme yavaştır, bunun nedeni nüfusun az ve konut ihtiyacının fazla olmamasındandır (Aliağaoğlu, 2003, s. 9). 1980 yılından itibaren geleneksel konutların bulunduğu bölge kentsel sit alanı olmuştur. Bu alan Tac-Ahmet, Zaviye, Molla Bahşi, Yukarı Pazar, Kubbeli

mahallelerini kapsar. Bu mahallelerde ve sit alanı dışında kalan Arapmescit, Kale, Akmescit, Nurcu, Mecidiye, Sinanpaşa, Hacı Eyüp, Mısri mahallelerinde pek çok sivil mimari eser vardır (Anonim, 2001, s. 427). Bu mahallelerde Türkler, Ermeniler ve Rumlar asırlarca dostane bir şekilde yaşamıştır. Afyonkarahisar'da taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli 400'den fazla ev bulunmaktadır. Bu evlerin çoğu şans eseri günümüze kadar ulaşmıştır. Kentin eski mahalleleri zamanla önemini yitirmiş ve burada yaşayan aileler yeni yerleşim alanlarına yerleşmiştir. Bu nedenle evlerin çoğu kiraya verilmiş, satılmış fakat yıkılmamıştır. Böylece kentsel doku fazla bozulmadan günümüze ulaşmıştır. Afyonkarahisar'da sivil mimari örneği evlerin bulunduğu alan Afyon Kalesi ve Hıdırlık Tepesi arasındaki mahallelerden oluşur (Anonim, 2001, s. 427). Bu evler ilk yerleşim yeri olan Kale çevresinde konumlanmıştır (Çetin, 2012, s. 100). Kent ticaretin gelişmesiyle kalenin güney ve doğusunda büyümüş ve buralara yeni mahalleler kurulmuştur. Kentin en eski yerleşim yerlerinden olan Mollabaşlı, Tac-ı Ahmet, Zaviye, Yukarı Pazar, Kubbeli mahalleleri 1902 yılında çıkan yangından olumsuz etkilenmiştir (Güneş, 2019, s. 5). Bu yangın 30 saatten fazla sürmüştür ve 245 Müslüman, 804 Ermeni evi yanmış, 33 tanesi harap olmuştur (Özpinar, 2020, s. 7). Bu dönemde gençlerin savaşta olması hasebiyle kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlar bu evleri yeniden inşa etmişlerdir. Mimar Turgut Cansever, Afyonkarahisar'daki binaların mimarlık şaheseri olduğunu söylemiştir (Cansever, 2002, s.247, Anonim, 2012). Afyonkarahisar'daki eski mahalleler organik sokak dokusuna sahipken, 1902 yangınından sonra mahalleler ızgara planlı düzenlenmiştir (Öztank, 2013, s. 2). Mimar Turgut Cansever, Afyon evleri ile ilgili bir çalışma yapmış ve bu çalışmasını 1948 yılında Londra'da düzenlenen bir konferansta sunmuştur (Abi, 2003).

6.1. Afyonkarahisar'da Türk Evi Genel Özellikleri

Afyonkarahisar geleneksel evleri genellikle bitişik nizamda yapılmıştır (Öztank, 2013, s. 45). Bu evler iki veya üç katlıdır. Bitişik nizamdaki evlerin bir cephesi sokağa, diğer cephesi ise avluya bakacak şekilde tasarlanmıştır (Anonim, 2001, s. 431). Evlerin bitişik nizamda düzenlenmesinden dolayı avlular arka cephede konumlanmıştır. Bitişik nizam yapılarının ortalarında geniş bir ortak atrium (iç avlu) oluşur. Böylece her evin bahçesi farklı bir mekâna dönüşür. Bu evler insan ölçeği dikkate alınarak doğaya saygılı bir şekilde inşa edilmiştir (Abi, 2020). Evlerin temel duvarları, yağmur suyundan etkilenmemesi için moloz ve kesme taştan yapılmıştır. Bu evlerin üst katları ahşap karkastır ve araları kerpiç ile doldurulmuştur. Genellikle hımiş yapı tekniği kullanılmıştır (Anonim, 2001, s. 431). Geleneksel Afyon evlerinde taş merdivenle geniş bir sahanlığa çıkılarak eve girilmesi, bu evlerin karakteristik özelliklerinden birisidir (Yıldırım vd., 2003, s. 343). Türk evi giriş kapısı ahşaptan çift kanatlı ve gösterişlidir. Geleneksel evlerin iki girişi vardır. Bu evlerde zemin katından girilen kapı tek kanatlı iken, ana giriş kapısı çift kanatlıdır. Avlu kapıları geniş açıklığa sahiptir ve çift kanatlı yapılmıştır. Bu kapıların üzeri beşik çatı ile örtülmüştür (Anonim, 2001, s. 437). Giriş kısmında esvap taşı, çeşme, ocak, hela, depo, kömürlük ve samanlık bulunur. Geleneksel Afyonkarahisar evlerinde zemin kat ve üst katların pencere düzeni farklıdır. Zemin katında pencereler, daha küçük boyutta, demir korkuluklu ve ahşap kafeslidir. Bunlar, güvenlik ve mahremiyet açısından yüksekte konumlanmıştır. Üst katta ise pencereler zemin katına göre daha fazladır. Pencere genişliği 80,90,100 cm iken yüksekliği ise bunların iki katıdır. Zemin ve üst katlarda genellikle pencere genişliği değişmez (Abi, 2020, s. 58).

Şekil 3. Afyonkarahisar Kuş bakışı (Valilik arşivi,2012)

6.2. Afyonkarahisar Geleneksel Türk Evi Plan Şeması

Afyonkarahisar evleri iklim, topografya, kültür, yöresel malzeme kullanımına göre gelişmiştir. Yapılan alan çalışmasında, evlerin genellikle zemin katında servis mekânı ve yer odası bulunur. Afyonkarahisar’da odalar karşılıklı ve yan yana düzenlenmiştir. Bu odalar genellikle bir sofaya açılır. Oda sayısı, konumu ve yönü plan şemasının oluşmasında önemli bir etkidir. Odaların iki cepheye bakması gerekiyorsa, iç sofalı plan şeması tercih edilmiştir (Anonim, 2001, s. 430). Afyonkarahisar evlerinde genellikle karşılıklı odalar bir sofa etrafında konumlanmıştır. Bu sofa genellikle dikdörtgen formdadır. Sokak cephesine bakan sofalarda oturma alanı için sedirler yerleştirilmiştir (Yıldırım vd., 2003, s. 343). İç mekânın ferah ve aydınlık olmasına önem verilmiş, bu sofalara büyük pencereler yerleştirilmiştir. Ermeni ve Rum evlerinde ana giriş sofadan yapılır ve burası odalar arası irtibatı sağlar. Türk evinde ise sofalar, odalar arası irtibatı sağlamanın yanı sıra düğün ve eğlencelerin yapıldığı ortak bir yaşam mekânıdır (Anonim, 2001, s. 428). Geleneksel Afyonkarahisar evlerinde merdivenler iç ve dış olmak üzere iki kısımdan oluşur. İç merdivenler ahşap basamaklıdır (Yıldırım vd., 2003, s. 343). Merdivenler giriş kapısının uzağında sofanın içinde veya sofanın yanında konumlanmıştır. Bu merdivenler genellikle tek kollu yarım döner bazen de iki kollu olarak tasarlanmıştır. Ermeni ve Rum evlerinde içeriden çıkılan ahşap merdiven haricinde dışarıdan ana mekâna çıkan merdivenler de vardır. Bunlar taş basamaklı tek kollu merdivenlerdir (Anonim, 2001, s. 438).

7. AFYONKARAHİSAR’DA TÜRK EVİNDE AVLU KULLANIMI ÖRNEKLERİ

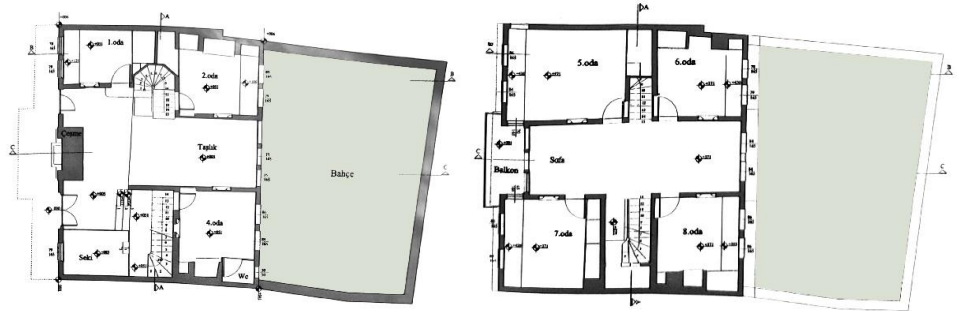
7.1. Çeşmeli Konak

Son dönem Osmanlı sivil mimari örneğidir. Bu konak Afyonkarahisar Merkez, Nurcu Mahallesi Millî Birlik Caddesi’nde bulunur. Kahvecioğlu İsmail Efendi buraya önce çeşme yaptırmış daha sonra konak eklenmiştir. Bu çeşme kesme taştandır ve 1908 yılında yapılmıştır (Abi, 2020, s. 298). Konağa “Çeşmeli Konak” ismi verilmiştir. Çeşme ve konak 2004 yılında restore edilmiştir. Giriş kısmındaki taşlıktan bahçeye ulaşılır. Bahçe, bölgedeki soğuk iklim koşullarından dolayı güney cephede konumlanmış olup dikdörtgen formdadır. Bahçede kot farkı yoktur. Bahçe kapısı ahşaptır. Çamaşır yıkamak için kullanılan esvap taşı vardır. Afyonkarahisar şehrinde hâkim rüzgâr kuzey-kuzey batıdan eser. Bahçenin kuzey cephesinde evin duvarlarının olması rüzgâr şiddetini azaltıcı bir etken olmuştur. Bahçe ile zemin katı taşlık kısmı bağlar. Üst kata çıkan karşılıklı iki merdiven bulunur. Üst katta sofanın

çevresinde ana yaşam mekânları olan odalar düzenlenmiştir. Sofanın caddeye bakan kısmında bir balkonu vardır, bahçeye bakan kısmında bulunan pencereler, iç mekânı aydınlık ve ferah yapmıştır. En üst katında depo, çamaşır serilen, çocukların oyun oynadığı cihannüma bulunur. Günümüzde bu yapı Alimoğlu Kültür Sanat Merkezi olarak kullanılmakta iken, müze boşaltılıp bir vakfa verilmiştir (Abi, 2020, s. 298).

Şekil 4. Bahçe(Çetingül,2022)
Şekil 5. Esvap taşı(Çetingül,2022)
Şekil 6. Çeşmeli Konağ (Abi, 2018)

Şekil 7. Zemin Kat Planı (Abi, 2020, s. 295)
Şekil 8. Birinci Kat Planı (Abi, 2020, s. 295)

7.2. Kırloğlu Konağı

Yapıda Cumhuriyet dönemi mimarisinin izleri vardır. Afyonkarahisar Merkez, Dumlupınar Mahallesi'nde bulunur. Bu konağın 1930 yılında Avukat Taşkapılı Zade Ali Bey tarafından Bulgar ustalara yaptırılmıştır. İki katlı kagir betonarme bir yapıdır. 2010 yılında aslına uygun bir şekilde restore edilmiştir. Yapının bodrum, zemin ve birinci katı vardır. Zemin katına giriş iki farklı kapıdan yapılır. Ön giriş, ana yoldadır. Arka giriş ise birinci kata çıkan merdivenin yanında bulunur. Bu katta salon ve etrafında odalar bulunur. Konağın güney ve güney-batı kısmında 780 metrekare olan geniş bir bahçesi vardır. Günümüzde bu bahçe alanının bir kısmı otopark olarak kullanılmaktadır. Bahçede kot farkı yoktur ve burada birinci kata çıkan iki farklı merdiven bulunur. Birinci katta geniş bir sofa odalarla bağlanmıştır. Burada ön bahçeye bakan bir teras vardır. TBMM'de 7.dönem milletvekili olan Ali Taşkapılı Bey tarafından avukatlık bürosu olarak kullanılan yapı, günümüzde Kırloğlu şirketler topluluğunun idare merkezi olarak kullanılmaktadır (Abi, 2020, s. 345).

Şekil 9. Zemin Kat Planı (Abi, 2020, s. 345)

Şekil 10. Birinci Kat Planı (Abi, 2020, s. 345)

Şekil 11. Kırloğlu Konağı (Abi, 2015)

Şekil 12. Kırloğlu Konağı İç Mekân (Abi, 2019)

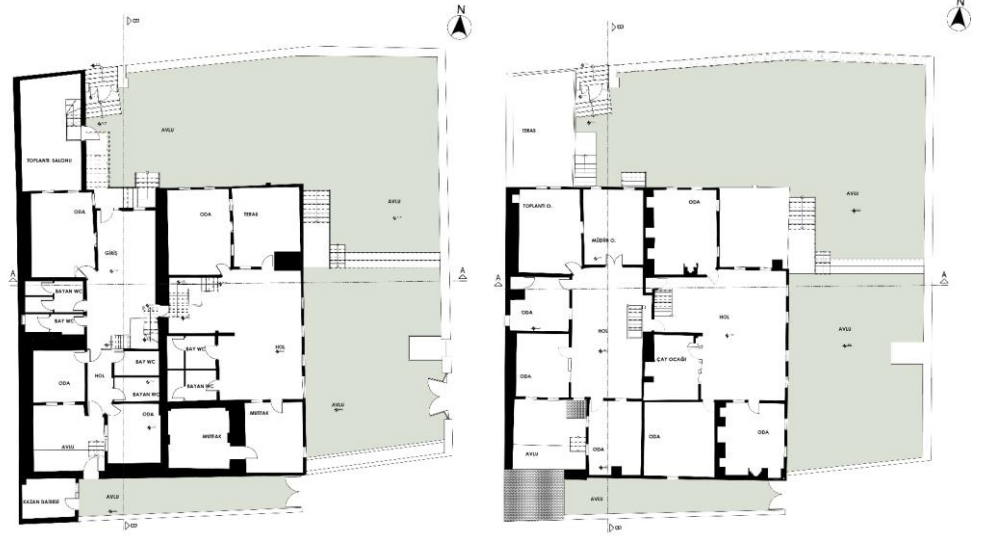
Şekil 13. Kırloğlu Konağı İç Mekân (Abi, 2010)

7.3. Methiye Dumlu Anaokulu

Afyonkarahisar Merkez, Akmescit Mahallesi'nde bulunur. Bu konağı, Mevlana soyundan gelen Mehmet Çelebi, 1902 yılında yaptırmıştır. Mevlevi Camisine bitişik olan kısım sonradan ilave edilmiştir. 2006 yılında anaokulu olarak restore edilmiştir. Bu konak, ahşap karkas bir yapıdır. Bodrum, zemin ve birinci kattan oluşur. Giriş kısmından bir merdiven ile sofaya çıkılır. Zemin katta derslikler, tuvalet, yemekhane, mutfak ve çocuk oyun alanı olarak kullanılan avlu vardır. Birinci katta, ortada bir sofa, uyku odası ve tuvalet bulunur. Avlu, güney cephesinde konumlanmış olup, dikdörtgen formda ve 3.00 x 4.80 m. boyutundadır. Ortasında bir havuz vardır. Avluya bakan pencereler geniştir. Böylece iç mekân aydınlıktır.

Şekil 23. Konak Avlusu (Çetingül,2023)
Şekil 24. Konak Avlusu (Çetingül,2023)

Şekil 25. Zemin Kat Planı (Afyonkarahisar Belediyesi)
Şekil 26. 1.Kat Planı (Afyonkarahisar Belediyesi)

Şekil 27. Gastronomi Konağı avlusu (Çetingül,2023)

Şekil 28. Konak (Çetingül,2023)
Şekil 29. Yemek salonu(Çetingül,2023)
Şekil 30. Taşlık(Çetingül,2023)

7.6. Reisoğlu Konak

Afyonkarahisar Merkez, Akmesic Mahallesi'nde bulunur. Konak 1904 yılında yapılmıştır. Konağı, 1922 yılında Yusuf Tiryakioğlu satın almıştır. 2003 yılında konak, Reisoğlu şirketler grubuna satılmıştır (Abi,2022). Afyonkarahisar'da mermer sektörünün öncülerinden olan Reisoğlu şirketler grubu konağı ve hamamı restore etmiştir. Zaman içinde ana konağın sağında ve solunda bulunan konaklar satın alınmış ve aradaki bahçe duvarları kaldırılmıştır. Böylece konağın avlusu geniş ve ferah bir hale gelmiştir. Konağın girişi zemin kattadır. Bu kat bir sofa ve etrafında üç adet odadan ibarettir. Konağın arkasında bulunan merdiven ile bahçeye çıkılır. Sofadan üst kata çıkan bir merdiven vardır. Üst katta geniş bir sofa, odaları birbirine bağlar. Bahçeye diğer bir giriş yan konağın taşlığından yapılır. Avluda havuz, çardak, hamam, tarihi bir çeşme, hamam bulunur. Avlu, güney cephededir ve arazinin eğiminden dolayı kademelidir. Bahçede bulunan Debbağlar Hamamı'nın yapım tarihi bilinmemektedir. Evliya Çelebi 1671 yılında Afyonkarahisar'a geldiğinde bu hamamdan bahsetmiştir (Mustafa Karazeybek vd., 2005, s. 336). Günümüzde hamam, Efesus taş koleksiyonunun sergilendiği, uluslararası satış ofisi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 31. Reisoğlu Konağı Avlusu (Abi,2023)
Şekil 32. Reisoğlu Konağı Avlusu (Abi,2023)

Şekil 33. Hamam (Çetingül,2023)
Şekil 34. Hamam (Çetingül,2023)
Şekil 35. Hamam (Çetingül,2023)

Şekil 36. Reisoğlu Konak Avlu
(Çetingül,2023)

Şekil 37. Avludaki Havuz, çardak, hamam ve çeşme (Çetingül,2023)

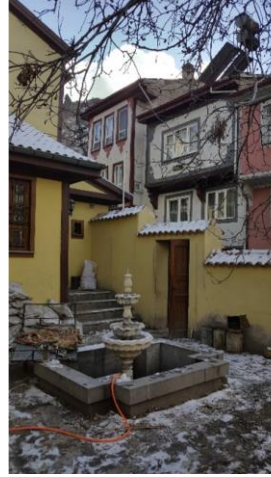
Şekil 38. Esvap taşı (Abi,2023)

Şekil 39. Konak yapım sistemi (Abi,2023)

7.7. Akmescit Fırın ve Kültür Evi

Konağa, kuzey cephesinde bulunan avludan giriş yapılır. Avlu kapısı ahşaptır. Bu yapı, eğimli bir arazide bulunur. Ancak avluda kot farkı yoktur ve zemin döşemesi doğal taştır. Burada süs havuzu, esvap taşı ve ceviz ağacı vardır. Yapı restore edilirken mevcut ceviz ağaçları korunmuştur. Konak iki ayrı bölümden oluşur. Fırın olarak kullanılan bölüm tek katlıdır. Diğer bölüme avludan merdiven ile çıkılarak girilir. Burada odalar ve tuvalet vardır. Güney cephesinde, üst kata çıkan bir merdiven bulunur. Üst katta geniş bir sofa vardır. Bu sofadan güney cephesindeki sokağa çıkış kapısı bulunur. En üst katta ise oldukça aydınlık bir oda ve sofa vardır. Günümüzde bu konak, mahalle fırını olarak kullanılmaktadır.

Şekil 40. Akmescit Konak (Abi, 2023)
Şekil 41. Avlu (Çetingül, 2023)
Şekil 42. Esvap taşı (Çetingül, 2023)

Şekil 43. Zemin Kat Planı (Odabaşı mimarlık)
Şekil 44. Birinci Kat Planı (Odabaşı mimarlık)

7.8. Ulu Konak

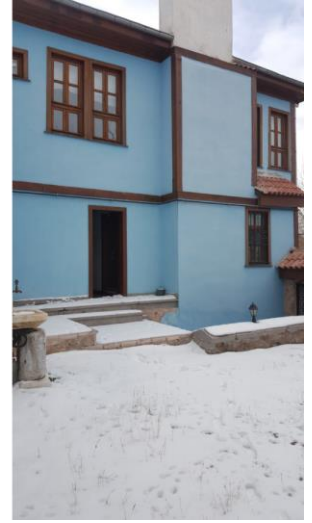
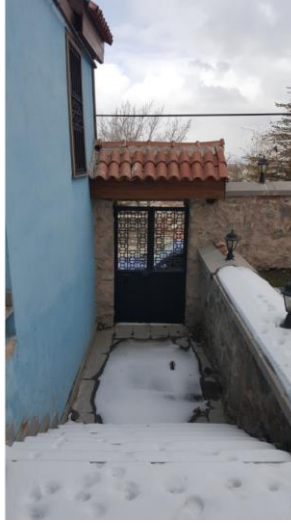
Afyonkarahisar Merkez, Burmalı Mahallesi'nde bulunur. Sözlü anlatımlara göre vaktiyle bu konakta üç ailenin yaşadığı söylenmektedir. Konağın, girişindeki mermer yazıdan Hacı Nusrettin Aslan'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Zemin kat, kesme taştan üst kat ise ahşap karkastan yapılmıştır. Konağın kuzey ve güney cephesi arasında bir kot farkı vardır (Anonim, 2023). Konağın batı cephesindeki girişi bir sofaya açılır. Sofada odalar ve üst kata çıkan bir merdiven vardır. Merdivenin yanında ahşap bir kapıdan zemin katta bulunan avluya çıkılır. Avlu kuzey cephesinde konumlanmıştır. Burada tarihi bir çeşme vardır. Bahçede bulunan merdiven ile kuzey cephesindeki sokağa çıkılır. Üst katta geniş bir sofa vardır. Sofa, avluya açılan bir oturma mekânı olarak kullanılmıştır. Bu kattaki avlu güney cephesinde konumlanmıştır ve oldukça geniştir. Burada tarihi bir çeşme ve mermer süslemeler bulunur. Bahçede bulunan çift kanatlı ahşap bir kapı güney cephesindeki sokağa açılır.

Şekil 45. 1. Katta bulunan avlu
(Çetingül,2023)
Şekil 46. 1. Katta bulunan avlu
(Çetingül,2023)

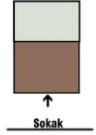

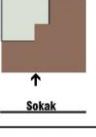

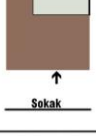

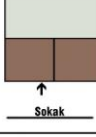

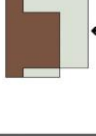

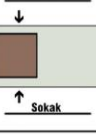

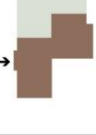

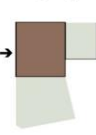

Şekil 47. Zemin Kat Planı (Epik mimarlık)
Şekil 48. Birinci Kat Planı (Epik mimarlık)

Şekil 49. Zemin Kat Avlu (Çetingül,2023)
Şekil 50. Avlu Kapısı (Çetingül,2023)
Şekil 51. Çeşme (Çetingül,2023)

Şekil 52. Sofa(Çetingül,2023)
Şekil 53. Üst kat oda (Çetingül,2023)
Şekil 54. Zemin Kat Çeşme (Çetingül,2023)

KONAKLAR	KONUM	AVLU/BAHÇE KONUMU	KONUT YAPIM SİSTEMİ ve AVLU/BAHÇE ÖZELLİKLERİ
ÇEŞMELİ KONAK 	Güney cephesi ↑ Sokak		<ol style="list-style-type: none"> 1. Konak yapım sistemi ahşap karkastır. 2. Avluda esvap taşı vardır. 3. Avluda oturma alanları düzenlenmiştir. 4. Avluda çam ağacı ve sarmaşık bitkisi vardır.
NEFES KONAK 	Güney cephesi ↑ Sokak		<ol style="list-style-type: none"> 1. Konak yapım sistemi ahşap karkastır. 2. Avluda eski bir ocak bulunur. 3. Avlu, kafenin oturma alanı olarak kullanılmaktadır.
METHİYE DÜMLÜ ANAOKULU 	Güney cephesi ↑ Sokak		<ol style="list-style-type: none"> 1. Konak yapım sistemi ahşap karkastır. 2. Avlunun ortasında bir havuz vardır. 3. Avluda çocukların oturması için kademeli oturma düzeni vardır.
REİSOĞLU KONAK 	Güney cephesi ↑ Sokak		<ol style="list-style-type: none"> 1. Konak yapım sistemi ahşap karkastır. 2. Konağın kuzey ve güney cephesinde girişi vardır. Konağın ana girişi Kuzey cephesindedir. Güney cephesinde bulunan avludan bir merdiven ile konağa giriş yapılır. 3. Avluda havuz, çardak, çeşme ve bir hamam vardır.
GASTRONOMİ KONAK 	Kuzey Cephesi ↑ Sokak		<ol style="list-style-type: none"> 1. Konak yapım sistemi ahşap karkastır. 2. Ana giriş yapılan avlu döşemesi andazit kaplamadır. 3. Avluya iki farklı kottan giriş mevcuttur. Ana giriş kapısı ahşaptır. 4. Arazinin eğiminden dolayı avluda kot farkı vardır. Avlu üç kademeden oluşur.
KIRLIOĞLU KONAK 	Güney Cephesi Güney-Batı Cephesi ↓ Sokak ↑ Sokak		<ol style="list-style-type: none"> 1. Konak yapım sistemi yığma ve betonarmedir. 2. Konağın çevresinde geniş bahçesi vardır. 3. Konaktan bahçeye ahşap bir kapıdan çıkarılır. 4. Bahçede çam ağacı, meyve ağacı ve gül vardır.
AKİMESÇİT KÜLTÜR EVİ 	Kuzey Cephesi ↑ Sokak		<ol style="list-style-type: none"> 1. Konak yapım sistemi ahşap karkastır. 2. Ana giriş yapılan avlu döşemesi taştır. 3. Avluya giriş yapılan kapı ahşaptır. 4. Avluda havuz ve esvap taşı vardır. 5. Avluda bulunan ceviz ağaçları korunmuştur.
ULU KONAK 	Kuzey Cephesi Güney Cephesi ↑ Sokak		<ol style="list-style-type: none"> 1. Konak yapım sistemi ahşap karkastır. 2. Konağın zemin kat ve üst kat yüksekliği farklıdır. 3. İki farklı kotta düzenlenmiş avlu vardır. Birisi kuzey cephesinde diğeri ise güney cephesinde bulunur. 4. Kuzey ve güney cephesindeki avluda tarihi bir çeşme bulunur.

Tablo 2. Konaklardaki avluların karşılaştırma tablosu

8. SONUÇ

Geleneksel Türk evinin biçimlenmesinde birçok etken vardır. Bunlardan birisi mekân organizasyonunda avlu veya bahçe kullanımıdır. Avlu kullanımı, güvenlik ve mahremiyet gibi bazı ihtiyaçlardan doğmuştur. Aynı zamanda insanın doğayla iletişim kurma arzusu da avlu tipolojisinin gelişmesinde önemli bir etken olmuştur. Türk evi plan şeması iklime ve bulunduğu bölgenin kültürüne göre şekillenmiştir. Bu bağlamda Türk evi plan tipleri sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı olarak sınıflandırılmıştır. Geleneksel mimaride sıklıkla kullanılan avlu, bulunduğu bölgeye ve kültüre göre çeşitlilik gösterir. Avlunun evin içerisindeki konumu bölgelere göre farklılık gösterir. Evin bulunduğu bölgenin topoğrafik özellikleri ve o bölgenin kültürü avlunun konumunun ve formunun belirlenmesinde önemli bir etkidir. Avlu, insanın ihtiyaçlarına göre tasarlanmıştır. Burada yemek pişirmek için ocak, bulaşık yıkamak için çeşme ve çamaşır yıkamak için esvap taşı bulunur. Aynı zamanda avlu, evde yaşayanların dinlenme ve sosyalleşme alanıdır. Afyonkarahisar'daki sit alanı içerisinde avlulu ev tipolojisine örnek evleri görmemiz mümkündür. Bu bölgede evlerin bitişik nizamlı düzenlenmesinden dolayı bahçe kısmı arka cephededir. Genellikle Afyonkarahisar evlerinde avlular, sert iklim koşulları nedeniyle güney-güneydoğu cephelerinde konumlanmıştır. Böylece avluyu kullananlar kışın soğuk havada hem kuzey rüzgârlarından korunmuş hem de güneş ışınlarından faydalanmışlardır. Kentsel sit alanında bulunan evlerin çoğunluğu dağ eteklerinde meyilli arazilerde yapılmıştır. Bu nedenle bazı avlu ve bahçeler aradaki kot farkından dolayı kademeli olarak düzenlenmiştir. Bu evlerin bir cephesi sokağa, bir cephesi de bahçeye bakar. Bu bölgede iç sofalı plan şeması yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu çalışmanın amacı Türk evinde avlu kullanımına dikkat çekmek ve Afyonkarahisar özelinde bu kültürün gelecek nesillere aktarımını sağlamak için avlulu ev tipolojisine vurgu yapmaktır.

KAYNAKLAR

- Abbasoğlu, H., & Özdoğan, M. (1999). Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut Ve Yerleşme. Tarih Vakfı Yayınları.
- Abi,(2003). Mahmut Ülküer Abi, Afyon kitap kulübünün düzenlediği bir etkinlik kapsamında 2003 yılında Cengiz Bektaş ile birlikte Turgut Cansever'in Taksim Sıraselviler'de evini ziyaret etmiş ve bu söyleşide belirtmiştir.
- Abi, M. Ü. (2020). Detaylarda Afyonkarahisar (Aralık 2020, C. 2). Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Yayınları.
- Abi, M.Ü. (2022). Mahmut Ülküer Abi'nin bu konakta yaşamasından dolayı kendi bildirisidir.
- Aliağaoğlu, A. (2003). Afyon'da Şehir Morfolojisinin İki Unsuru:Cadde Sokak Sistemi ve Konutlar. Coğrafi Bilimler Dergisi. https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000032
- Anonim.,(2001). Afyonkarahisar Kütüğü (Uyum Ajans, C. 1). Uyum Ajans.
- Anonim.,(2012). Ahiretin sorumluluğunu taşımak ve dünyayı güzelleştirmek üzerine [pdf]. https://www.ilem.org.tr/images/01_turgut_cansever-2012-kitapcik.pdf 26.02.23.
- Anonim.,(2023).Ulu konağın restorasyonunu yapan Tasarım İşliği ofisinden alınmıştır. Burmalı Mahallesi Enstitü Caddesi No:21-A Merkez/Afyonkarahisar.
- Bektaş, C. (1996). Türk Evi. Yapı Kredi Yayınları.
- Bozkurt, S. G., & Altınçekiç, H. (2013). Anadolu'da Geleneksel Konut ve Avluların Özellikleri ile Tarihsel Gelişiminin Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi. Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University, 63(1), 69-91.
- Burkut, E. B. (2014). Osmanlı/Türk Evi Mekân Kurgusunu Modern Konut Mimarisinde Okumak [Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mühendislik Ve Fen Bilimleri Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi]. <http://acikerisim.fsm.edu.tr/xmlui/handle/11352/1913>
- Cansever, T. (2013). İslamda Şehir Ve Mimari (8. bs). Timaş Yayın.
- Cansever, T. & Burkut, E.B. & Kazan, H.& Alver, K. & Şentürk, M. & Can, M.F. (2019).Kültürel, Mimari ve Sosyal Hayatımızın Tanıkları: Türk Evleri, (Ed. Köksal Alver),Ümraniye Belediyesi, İstanbul.

- Cantay, T. (1997). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (C. 4, s. 847). Meb.
- Cezar, M. (1977). Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık (1.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çetin, S. (2012). Geç Osmanlıdan Erken Cumhuriyete İç Batı Anadolu'da Kentsel Yapının Değişimi: Manisa, Afyon, Burdur ve Isparta Kentleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. METU Journal of the Faculty of Architecture, 29(2), 89-126.
- Çoksolmaz, E. (2011). Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşmelerinin Anadolu'daki Dağılımı [Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya]. <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/1596>
- Dizdar, S. İ. (2009). Mübadele Ve Konut Bağlamında Mersin İhsaniye Mahallesi. TÜBA Kültür Envanteri Dergisi, 7, 123-136.
- Ekim, E. (2012). Türk Evinde Yaşam Alanı: Avlu. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı, Yüksek Lisans Tezi.
- Eldem, S. H. (1954). Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Eraslan, A. (1996). Mezopotamya Bölgesinde Tarihi Çağlarda Görülen Konut Mimarisi Tipolojisi [İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/713921>
- Eraslan, A. (2010). Mezopotamya Konut Mimarisinde Merkezi Avlu Plan Tip'inde Mekân Kullanımı (M.Ö. 3000-562), Türk Arkeoloji Ve Etnografya Dergisi. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 10. https://www.academia.edu/14890061/Mezopotamya_Konut_Mimarisinde_Merkezi_Avlu_Plan_Tipi_nde_Mekan_Kullan%C4%B1m%C4%B1_M%C3%96_3000_562_
- Erdoğan, E. (1996). Anadolu Avlularının Özellikleri Ve Düzenleme İlkeleri Üzerinde Karşılaştırılmalı Bir Araştırma [Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi]. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/35087>
- F.Meral Halifeoğlu, & Dalkılıç, N. (2006). Mardin-Savur Geleneksel Kent Dokusu Ve Evleri. Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 11(1). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202812>
- Gabriel, A. (1938). Türk Evi, Arkitekt. 1938(570). http://dergi.mo.org.tr/detail.php?id=2&sayi_id=62
- Güneş, M. (2019). XX. Yüzyıl Başlarında Afyonkarahisar'da Yaşanan Bir Felaket (1902 Yangını ve Yangınzedeler İçin Yapılan Yardımlar). History Studies, 11(4). https://www.historystudies.net/xx-yuzuil-baslarinda-afyonkarahisarda-yasanan-bir-felaket-1902-yangini-ve-yanginzedeler-icin-yapilan-yardimlar_1479
- Halifeoğlu, F. M., & Dalkılıç, N. (2006). Mardin-Savur Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri. Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, 11(1).
- Hasol, D. (2022). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü (20. bs). YEM Yayın.
- Kançal, F. (2004). TDV İslam Ansiklopedisi (C. 15, s. 588).
- Karazeybek, M., Polat, Z., & İlgar, Y. (2005). Afyonkarahisar vakıf eserleri: Merkez (No. 60). Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Kazmaoğlu, M., & Tanyeli, U. (1979). Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar. <http://katalogtarama.cekulvakfi.org.tr/resimler/3/14/22375/m000002169.pdf>
- Kuban, D. (1975). Sanat Tarihimizin Sorunları. Çağdaş Yayınları.
- Kuban, D. (1982). Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kuban, D. (1995). Türk "Hayatlı" Evi (Mısırlı Matbaacılık A.Ş.).
- Kuban, D. (2017). Türk Ahşap Konut Mimarisi (Ayhan Matbaası). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Küçükerman, Ö. (1985). Kendi Mekanın Arayışı İçinde Türk Evi. Apa Ofset Basımevi Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Okuyucu, Ş. E. (2011). Çağdaş Eğitim Yapılarında Avlunun Göstergibilimsel Açından Değerlendirilmesi, [Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi]. <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/1361?show=full>

- Özek Karadeniz, Y. (2010). Geleneksel Afyonkarahisar Evlerinin Sürdürülebilir Mimarlık İlkeleri Bağlamında Değerlendirmesi [Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. <https://acikerisim.msgsu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.14124/1731>
- Özpinar, H. (2020). Bir Misyonerin Gözünden Afyonkarahisar'da Büyük Yangın 1902, Taşpınar Dergisi. 23, 104.
- Öztank, N. (2013). Afyonkarahisar Geleneksel Konut Mimarisi ve Sokak Dokusunun Analizi. Ege Mimarlık, 2(84), 44-49.
- Pfeifer, G., & Brauneck, P. (2008). Row Houses.
- Rapoport, A. (2005). Culture, Architecture and Design (2005. bs). Locke Science Publishing Company, Inc. <http://www.egyptarch.gov.eg/sites/default/files/pdf/Books/Culture%20Architecture%26Design.pdf>
- Saatçi, S. (2019). Halep Geleneksel Evleri Ve Özellikleri. FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 13. <https://doi.org/10.16947/fsmia.582433>
- Scudo, G. (1988). Climatic Design In The Arab Courtyard House. <https://www.archnet.org/publications/4375>
- Sezgin, H. (2006). Yöresel Konut Mimarisi Ve Türkiye'deki Örnekleri Hakkında. Tasarım+Kuram, 3(4), 1-20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tasarimkuram/issue/22531/240787>.
- Shokouhian, M., Soflaee, F., & Nikkiah, F. (2007). Environmental effect of courtyard in sustainable architecture of Iran (Cold regions). In 2nd PALENC Conference and 28th AIVC Conference on Building Low Energy Cooling and Advanced Ventilation Technologies in the 21st Century
- Şahin, G. (2002). XVII.Yüzyılın Sonlarında Afyonkarahisar Sancağının İdari ve Fiziki Yapısı. <https://dergipark.org.tr/en/pub/egetid/issue/5045/68766>
- Şimşek, O. (2015). Büyük Selçuklu Mimarisinde Avlu Kimliği. FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 5. <https://doi.org/10.16947/fsmiad.14203>
- Uyan, M. (2004). Anadolu'nun Kilidi Afyon. Afyon Valiliği.
- Yıldırım, K., Kahraman, N., & Hidayetoğlu, M. L. (2003). Geleneksel Afyonkarahisar Evlerine Ait Kapıların İncelenmesi. 11.